

Hettyey András¹

Az Európai Unió realista fordulata és a magyar külpolitika²

Jelen cikk célja, hogy a nemzetközi kapcsolatok elméleteinek a segítségével bemutassa az Európai Unió stratégiai gondolkodásában az elmúlt években bekövetkezett „realista fordulatot”. Ehhez először a realizmus és a liberalizmus ismertetése és Unióra történő alkalmazása szükséges. Ezt követően a tanulmány az uniós fordulat mellé helyezi a 2010 utáni magyar kormányok álláspontját, első-sorban stratégiai dokumentumokra, valamint parlamenti felszólalásokra, beszédekre támaszkodva. Az uniós és a magyar stratégiai gondolkodás összevetése során az igyekszik a cikk bebizonyítani, hogy nagymértékű átfedés van a két fél gondolkodása között, az időbeliséget tekintve pedig az a minta jelenik meg, hogy 2023-ra az Unió számos területen olyan irányba mozdult el, amelyet a magyar kormányok már régóta követelnek. Mégis: ahogy a konklúzióban utalunk rá, a magyar kormány nem honorálja az Unió ezen realista fordulatát, elsősorban azért, mert Budapest számára vagy még nem elegendőek a konkrét lépések (migráció), vagy azért, mert időközben fontos kérdésekben már maga intett búcsút a realista gondolkodásnak (Kína).

Kulcsszavak: Magyarország, Európai Unió, realizmus, liberalizmus, külpolitika

Hungary's Foreign Policy and the Realist turn of the European Union

The purpose of this article is to highlight the „realist turn” in the strategic thinking of the European Union in recent years with the help of theories of international relations. First, the insights of realism and liberalism will be applied to the Union. After that, the study shows the position of the post-2010 Hungarian governments vis-à-vis the EU's turn, primarily relying on strategic documents, as well as parliamentary speeches. In comparing EU and Hungarian strategic thinking, the article tries to prove that there is a large overlap between the thinking of the two parties, and in terms of time, the pattern emerges that by 2023, the Union has moved in many areas in a direction that the Hungarian governments had been demanding for a long time. Yet: as we allude to in the conclusion, the Hungarian government does not appreciate this realist turn of the Union, primarily because concrete steps are not yet sufficient for Budapest (migration), or because in the meantime it was Hungary that already waved goodbye to realist thinking on important issues (China).

Keywords: Hungary, European Union, realism, liberalism, foreign policy

¹ Hettyey András a Budapesti Andrassy Egyetem docense. E-mail: andras.hettyey@andrassyuni.hu

² Jelen tanulmány az OTKA K-21 K138160 azonosítószámú *Egy lehetséges európai nagystratégia határai – az illegális migráció mint indikátor* című projekt keretében és támogatásával készült.

Bevezető

Ursula von der Leyen, az Európai Bizottság elnöke 2023. szeptember 13-án tartotta éves helyzetértékelőjét (State of the European Union, SOTEU). Von der Leyen szerint a világot felforgatta ugyan a koronavírus-válság és az orosz–ukrán háború, de kiemelte, hogy megszületett „egy geopolitikai unió”, amely felvette a kesztyűt az orosz agresszióval szemben, támogatja Ukrainát, amelynek igazságos békére van szüksége, és választ ad az egyre határozottabb Kínának. Az elnök asszony szerint az EU-n kívül hátrányos megkülönböztetés éri az európai cégeket, agresszívan lépnek fel ellenük, és kiszorították őket, főként Kínában. Von der Leyen emiatt bejelentette, hogy megindítja a mesterségesen olcsó áron értékesített kínai elektromos járművekkel szembeni szubvenciók vizsgálatát. Oroszországról szólva a Bizottság elnöke kiemelte, hogy Moszkva befolyásolja és kihasználja a válságokat Afrikában, a helyzet pedig a terrorizmus táptalajává vált, ezért az EU-nak olyan egységet kell mutatnia, mint Ukrainánál. Von der Leyen ezután ígéretet tett arra, hogy az EU fokozni fogja lőszergyártását, hogy az ukrán védelmi erők kitartassanak az orosz hadsereggel szemben, továbbá megígérte, hogy az unió partner lesz, és minden támogatást megad majd Ukrajna újjáépítéséhez. A bővítéspolitika kapcsán von der Leyen leszögezte, hogy Ukrajna, Moldova és a Nyugat-Balkán jövője az Unióban van, és hozzátette, hogy egy világban, ahol a méret számít, stratégiai és biztonsági érdekünk, hogy teljessé tegyék az EU-t. Éppen ezért nem hagyhatjuk, hogy az országokat egyesével levadásszák külső aktorok. A cél az, hogy Európa a saját kezébe vegye a sorsát, és kész legyen a fejlődésre – zárta beszédét az elnök. Hozzászólásában Hidvéghi Balázs, a Fidesz EP-képviselője kiemelte, hogy „Európa csak úgy lehet újra egységes és hiteles, ha [...] világosan meghatározza stratégiai érdekeit a globális szintén.”³

Jelen cikk célja, hogy a nemzetközi kapcsolatok elméleteinek segítségével bemutassa az Európai Unió stratégiai gondolkodásában az elmúlt években bekövetkezett „realista fordulatot”. Ehhez először a realizmus és a liberalizmus bemutatása és Unióra történő alkalmazása szükséges. Ezt követően a tanulmány az uniós fordulat mellé helyezi a 2010 utáni magyar kormányok álláspontját, elsősorban stratégiai dokumentumokra, valamint parlamenti felszólalásokra, beszédekre támaszkodva. Az uniós és a magyar stratégiai gondolkodás összevetése során azt igyekszik a cikk bizonyítani, hogy nagymértékű átfedés van a két fél gondolkodása között, az időbeliséget tekintve pedig az a minta jelenik meg, hogy 2023-ra az Unió számos területen olyan irányba mozdult el, amelyet a magyar kormányok már régóta követelnek. Mégis: ahogy a konklúzióban utalunk rá, a magyar kormány nem honorálja az Unió ezen realista fordulatát, elsősorban azért, mert Budapest számára vagy még nem elegendőek a konkrét lépések (migráció), vagy azért, mert időközben fontos kérdésekben maga intett búcsút a realista gondolkodásnak (Kína).

³ Márton 2023; Szabó 2023.

A realizmus, a liberalizmus és az Európai Unió

A nemzetközi kapcsolatok realista elméleti iskolája lassan százéves múltra tekint vissza. Létrejött sok tekintetben válaszreakció volt az első világháború után kialakult idealista/liberális iskolára. Hans Morgenthau, E. H. Carr és realista kollégáik a második világháború előtt és után vitatni kezdték a liberális alapelveket. Az első világháború után megfogalmazott elvek ugyanis „annak a meggyőződésnek a kifejezői voltak, hogy a háború természete olyannyira megváltozott (brutális lett, milliós nagyságrendben szedve áldozatait), hogy olyan feltételeket kell teremteni a világban, amelyekkel elkerülhető egy újabb világhégés. A háború nem lehet többé az államközi viszonyok rendezésének eszköze, mivel ellenkezik az emberiség érdekeivel és a józan ésszel. A két világháború közötti liberális felfogás szerint a nemzetközi rendszer résztvevői képesek felismerni az olyan közös érdekeket, mint a béke vagy a prosperitás, és ennek megfelelően alakítják cselekedeteiket”.⁴ A háború a realista világban sem kívánatos, ám bizonyos esetekben nem megkerülhető, mivel – sajnos vagy nem – olykor több hasznot hajt, mint amennyi költséget okoz. A legjobb, amit az államok tehetnek, hogy felkészülnek a konfliktusokra, és biztosítják saját túlélésük feltételeit.

A realisták alapvetően racionális, önérdekkövető entitásokként írják le az államokat, akik hatalmukat akarják növelni, maximalizálni, mivel csak így érhető el saját túlélésük garantálása. A realizmus újabb iskolája, az 1970-es években induló neorealizmus továbbgondolta ezeket a premisszákat. A neorealizmus „megalapítója”, Kenneth Waltz számára a kulcsvaltozó a hatalmi képességek eloszlása volt. Ebben a keretrendszerben (is) minden állam a hatalommaximalizálásra játszik, amely kétféleképp érhető el: belső vagy külső kiegyensúlyozással (*internal/external balancing*).⁵ Az első a belső képességek fokozása erőforrás-mobilizálás révén (fegyverkezés, illetve állami kapacitások erősítése), a második a külső partnerekkel történő (*ad hoc*) szövetségkötés.⁶ A szövetséges állam belpolitikai berendezkedésének a jellege (demokrácia/diktatúra stb.) irreleváns, ahogy a szövetségkötő államé is: minden állam ugyanúgy viselkedik a nemzetközi rendszerben, belső berendezkedésétől függetlenül.

Értékek, mint az emberi jogok, nem játszanak szerepet a realista/neorealista keretrendszerben. Etika és politika két különböző, távoli világ. Egy külpolitikai lépés helyessége vagy nem-helyessége annak eredményességétől függ. Casla összefoglalásában:

„For realists, normative values and international regimes do not have power in themselves. The proclamation of human rights lacks analytical or explanatory value to account for state action...An international regime matters only insofar as it reflects the pre-existing distribution of power in the world and norms get subsumed ‘in the material structure of the international

---

⁴ Benczes 2020.

⁵ Waltz 1979.

⁶ Benczes 2020: 23.

system. In other words, for realists, either the international human rights regime does not make a difference, so states will not be really bothered about it; or it does make a difference, but only as one more tool at the hands of the strong to impose their hegemonic power over the weak.”⁷

A realisták az Európai Unió létrejöttét és szerepét is sajátosan értelmezik. A keretrendszerükben regionális együttműködések szintén másodlagosak, mivel alapvetően a bennük helyet foglaló legerősebb államok érdekeit tükrözik. Az EU haszna elsősorban biztonságpolitikai: a gazdasági kooperációból nyerhető hasznok tényleges realizálása nem elsősorban a gazdaságban megy végbe. A fő nyereség az, hogy a regionális együttműködés által a fő cél,

„vagyis a biztonság elérhetővé válik. A regionális integráció egy sajátos externáliát termel ki a biztonságpolitika vonatkozásában. A szakosodás, amely hatékonyságnövelő, illetve az akadályok nélküli termék- és szolgáltatásáramlás jólétnövelő hatásúak. Az együttműködés által kitermelhető többletek (egy része) azután felhasználhatók a biztonság megteremtésére úgy, hogy az erőforrásokat hadászati potenciáljuk erősítésére fordítják a részt vevő államok” – emeli ki Benczes.⁸

Ennyit a realizmus/neorealizmus iskolájáról, legalábbis annak számunkra fontos aspektusairól. Talán a fentiekből már kiderült, hogy egyrészt az Európai Unió hagyományosan nem a realista premisszák alapján tekint magára, másrészt pedig a szakirodalom sem alkalmazta túl gyakran a realizmus iskoláját, amikor az EU működését akarta leírni. A gazdasági integrációt, a vámmentes kereskedelmet, a tőke és munkavállalók szabad áramlását a középpontba helyező EU egyszerűen nem tűnt alkalmasnak arra, hogy a realizmus eszközeivel elemezzék, másrészt pedig nem tűnt úgy, hogy valaha realista eszközöket fog alkalmazni. Amikor 1962 őszén a kubai rakétaválság tartotta izgalomban a világot, az EU (akkori nevén az Európai Gazdasági Közösség) tagállamainak miniszterei a zöldség és gyümölcs importszabályozásának részleteiről tárgyaltak éppen.⁹

Nem meglepő tehát, hogy az Európai Uniót sokkal inkább olyan más elméletekkel írták le, mint a neofunkcionalizmus,¹⁰ a liberális kormányköziség (*intergovernmentalism*),¹¹ a szupranacionalizmus,¹² a konstruktivizmus¹³ vagy a posztfunkcionalizmus.¹⁴

Ha a bevezetőben említett módon Ursula von der Leyen bizottsági elnök „geopolitikai” unióról beszélt, az azért meglepő, mert az EU uralkodó és általánosan elfogadott szerepfelfogása évtizedekig más volt. Az EU „civil hatalom”,¹⁵ vélte Duchene az 1970-es években.

⁷ Casla 2018.

⁸ Benczes 2020: 25.

⁹ De Gruyter 2023.

¹⁰ Haas 2004.

¹¹ Moravcsik 1998.

¹² Pierson 1996.

¹³ Koslowski 1999.

¹⁴ Hooghe-Marks 2008.

¹⁵ Duchene 1972.

Az 1990-es években divatossá vált „soft power” kifejezést szintén alkalmazták az Unióra.¹⁶ Újabban különösen Manners „normatív hatalom” felfogása vált elfogadottabbá.¹⁷ Ennek értelmében az EU öt alapvető, általa kiemelkedően fontosnak tartott normát igyekszik képviselni és terjeszteni a nemzetközi rendszerben: béke, szabadság, demokrácia, jogállamiság, valamint az emberi jogok és alapvető szabadságjogok tiszteletben tartása. Ahogy arra Molnár emlékeztet, a gyakorlatban ez azt jelenti, hogy például az emberi jogok területén

„az EU harmadik országokkal kötött kereskedelmi együttműködési és társulási megállapodásai (több mint 120) olyan záradékot tartalmaznak, amely kimondja, hogy az emberi jogok tisztelete a kapcsolatrendszer nélkülözhetetlen eleme. Az emberi jogok megsértése miatt az EU számos országgal szemben szankciókat alkalmaz. Mindezen kívül az EU több mint 40 országgal és szervezettel (például Oroszország, Kína, Afrikai Unió) párbeszédet és konzultációt folytat az emberi jogokról. Az emberi jogok és a demokrácia helyzetéről 2009 óta éves jelentésekben az EU bemutatja az emberi jogok helyzetét és a vele kapcsolatban lévő országokban elért eredményeket és kudarokat.”¹⁸

Jelen cikk számára a fentiek mellett különösen azt érdemes kiemelni, hogy az Európai Unió – a liberalizmus elvárásaival összhangban – elsősorban egy gazdaságilag és kereskedelmileg nyitott aktorként tekint magára, amelyik főleg abban érdekelt, hogy gazdasági fejlődést, életszínvonal- és jólétnövekedést érjen el az állampolgárai számára. Ehhez pedig szükséges, hogy az áruk, tőke és szolgáltatások szabad áramlása a világgazdaságban minél könnyebben megvalósulhasson. Az Európai Unió országai ugyanis a világ legaktívabban kereskedő és legtöbbet befektető államai között vannak, és az ehhez szükséges globális gazdasági nyitottság fenntartása az EU-nak (de a partnereinek is) komoly érdeke. Meunier és Nicolaidis szerint az EU „kereskedőhatalom”:

„The EU is a formidable power in trade. Structurally, the sheer size of its market and its more than forty-year experience of negotiating international trade agreements have made it the most powerful trading bloc in the world [...] the EU is also becoming a power through trade. Increasingly, it uses market access as a bargaining chip to obtain changes in the domestic arena of its trading partners, from labour standards to development policies, and in the international arena, from global governance to foreign policy.”¹⁹

Damro „piaci hatalomnak” (*market power Europe*) aposztrofálta az Uniót, amelyik rá tudja venni harmadik országbeli partnereit arra, hogy átvegyék a saját, a négy szabadságot elősegítő belső piaci szabályozásait.²⁰

---

¹⁶ Hill–Smith 2002.

¹⁷ Manners 2002; 2006.

¹⁸ Molnár 2018.

¹⁹ Meunier–Nicolaidis 2006.

²⁰ Damro 2012.

A „geopolitikai unió” kifejezés a fentiekkel ellentétben kifejezetten a realizmus szótárába, frazeológiájába tartozik, és olyan kifejezésekkel társítható, mint katonai erő alkalmazása, erőketvités, reálpolitika vagy befolyási övezetek. Ezekről az EU sokáig idegenkedett: „The EU has traditionally denied any type of geopolitical interest in dealing with other states and shied away from realpolitik.”²¹ Az elmúlt években a változás látványos volt, és a von der Leyen-i fordulat szépen leképezi a tudományos területen végbement fordulatot, amelyet röviden így jellemezhetnénk: míg évtizedeken keresztül az EU belső és külső működésénél háttérbe szorultak a realisták által várt eszközök és módszerek, mára ez gyökeresen megváltozott, és az EU elkezdett olyan külpolitikát folytatni, amely nagyban tükrözi a realizmus világmépét és elvárásait. Ezt a fordulatot jellemző módon az elsők között Kristi Raik, egy kelet-közép-európai (észt) kutató diagnosztizálta. (A térség kutatói között ugyanis mindig is nagyobb számban akadtak a realizmus meglátásaira érzékenyebb kollégák, mint a nyugat-európaiak között.)

Ennek alátámasztására álljon itt néhány idézet. Raik tanulmánya szerint

„changes in the international context have made realist theory more relevant for analysing European foreign policy. The relevance of a realist perspective on EU foreign policy has increased due to the rapid transformation of global power structures to which Europe struggles to adapt.”²²

Kundnani hasonlóképpen érvel, amikor azt állítja, hogy az EU célkitűzése elvileg az volt, hogy a hatalom helyére szabályokat állítson, ám helyett az utóbbi években a hagyományos, liberális szerepfelfogását egy realistábbra cserélte le.²³ Beshku a nyugat-balkáni bővítés kapcsán arra a következtetésre jut, hogy

„it was [...] after 2019 that the Western Balkans re-emerged as one of the European Union’s most pressing security challenges, mostly as a result of the growing influence of third countries in the region. In this arena of competition and realpolitik, the EU has taken the role of a more geopolitical actor.”²⁴

Ez az új realista gondolkodásmód és a vele járó nyelvezet a gyakorló politikusoknál is megfigyelhető. Von der Leyen valójában már 2019-ben is arról beszélt, hogy az általa vezetett Bizottság „geopolitikai” testület lesz.²⁵ Josep Borrell, az EU külügyi és biztonságpolitikai főképviselője pedig ismételten figyelmeztetett arra, hogy az Uniónak meg kell tanulnia a hatalom nyelvén beszélnie, vagyis „geopolitikaivá” kell válnia. A 2023-as pozsonyi Globsec biztonságpolitikai fórumon egy egész, aktív politikusokból álló panel azzal a kérdéssel foglalkozott, hogy elérkezett-e az EU geopolitikai pillanata?

²¹ Nitoiu–Sus 2019; Nitoiu 2016.

²² Raik 2015.

²³ Kundnani 2023.

²⁴ Beshku 2021.

²⁵ Bayer 2019.

A leglátványosabb terület, ahol ezt a geopolitikai fordulatot lemérhetjük, az természetesen a közös kül- és biztonságpolitika. Itt már Oroszország 2014-ben indított háborúja és a 2015-ös migrációs válság is komoly változásokat hozott. Azt követően, hogy 2016 novemberében a Tanács elfogadta az EU Globális Stratégia biztonság- és védelempolitikai ajánlásainak végrehajtásáról szóló határozatát, a közös biztonság- és védelempolitika intézményrendszere számos új elemel bővült.²⁶ 2017-ben az Európai Bizottság elfogadta az Európai Védelmi Alap (European Defense Fund, EDF) létrehozásáról szóló javaslatot, az Európai Tanács pedig döntött a Katonai Tervezési és Végrehajtási Szolgálat (Military Planning and Conduct Capability, MPCC) kialakításáról, valamint a koordinált éves védelmi szemle (Coordinated Annual Review on Defence, CARD) lefolytatásáról a tagállamokban.²⁷ Ezzel párhuzamosan a tagállamok egyre többet kezdtek el költeni a saját védelmükre: 2015–2021 között 40%-kal nőttek az EU-tagok védelmi kiadásai.²⁸ Csiki már 2017-ben úgy összegzett, hogy „e kis lépések ahhoz viszik közelebb az Európai Uniót, hogy kellő politikai akarat megléte esetén a tagállamok elmélyítsék a 2009 óta már létező állandó strukturált együttműködést (Permanent Structured Cooperation, PESCO).”²⁹

Ha megnézzük az Unió döntéshozóit ma foglalkoztató kérdéseket, láthatjuk, hogy már nem a zöltség- és gyümölcsimport áll a középpontban. Így például a 2023. júniusi Európai Tanács elsősorban biztonságpolitikai, stratégiai témákkal foglalkozott, köztük a következőkkel:

- katonai és civil segítség Ukrajnának,
- az EU bővítése,
- a védelmi unió terén tett előrelépések,
- szorosabb együttműködés észak-afrikai országokkal a migráció elleni küzdelemben,
- a külső határok hatékonyabb ellenőrzése,
- a Kína felé fennálló kereskedelmi kitétségek kockázatának csökkentése és
- kereskedelmi kapcsolatok megerősítése latin-amerikai országokkal.³⁰

Ahogy láttuk, von der Leyen 2023-as SOTEU-beszéde szintén hosszasan sorolta a kül- és biztonságpolitikai témákat, és az azokra adandó európai válaszleépéseket. A retorika mellett az Unió azonban már a 2022-es orosz–ukrán háború *előtt* elkezdett forrásokat rendelni a kül- és biztonságpolitika területéhez. Ugyan Nádudvari 2020-ban kiemelte, hogy az EDF 13 milliárd eurós költségvetése „eltörpül” más uniós szakpolitikák büdtségje mellett.³¹ (A közös agrárpolitika kerete 55 milliárd euró volt 2021-ben.) De ha olyan uniós pénzügyi alapokat is beleszámolunk, „mint a diszruptív technológiákat, a mesterséges intelligencia és kiberbiztonsági képességek fejlesztését célzó Digital Europe (9,2 milliárd euró) program, valamint a NATO-val összhangban kialakított európai Katonai Mobilitás

²⁶ Nádudvari 2020.

²⁷ Csiki 2017.

²⁸ World Bank 2023.

²⁹ Csiki 2017: 2.

³⁰ European Council 2023.

³¹ Nádudvari 2020: 8.

PESCO-projekt fejlesztését is támogató Connecting Europe Facility biztonság- és védelempolitikai kerete (6,5 milliárd euró),³² máris más a kép. Ráadásul az EDF teljes keretét meghaladja az űrszegmentum képességfejlesztésére szánt Space and Defence Program (16 milliárd euró). Ehhez jött még a European Peace Facility, amellyel harmadik országok katonai kiképzését és fegyveres felszerelését támogathatja az Unió.³³

Az okok erre a geopolitikai fordulatra kézenfekvők: Ukrajna 2014-es megtámadása, a migránsválság, a brexit, amelynek során az EU elvesztette két atomhatalmának az egyikét, Trump elnöksége, Kína fenyegetőbbé válása, majd pedig Oroszország 2022-es agressziója. Különösen utóbbi játszott nagy szerepet a geopolitikai unió létrejöttében – állítja nem más, mint Borrell tanácsadója, Zaki Laïdi, aki Kundnani tanulmányára adott válaszcikkében kifejti, hogy a liberalizmus alapelveiből kiindulva 2022-ig azt hitték Brüsszelben, hogy az EU és Oroszország között fennálló interdependencia lehetetlenné teszi egy ehhez hasonló háború megindítását. A cikk legfontosabb részében Laïdi így foglalja össze a geopolitikai unió (Geopolitical Europe, GE) hitvallását:

„GE is not throwing the EU’s values under the bus. It is correcting the over-optimistic assumptions it drew from it, while at the same time re-evaluating risks attached to economic interdependence. Europe realizes that interdependence can be weaponized for political purposes and does not necessarily entail a liberal transformation of political systems around the world. In short, it’s a sea change in the EU’s perception of the world. In a sense, GE could be defined as a realist assessment of the international system—meaning greater acceptance of the conflictual nature of the world system, a readiness to reduce its vulnerabilities, reduced confidence in the capacity of economic interdependence to pacify international relations, and a readiness for political confrontation when our interests are at stake.”³⁴

Az Európai Unió geopolitikai fordulata nem opció, hanem szükségszerűség – zárja mondanóját Zaki Laïdi.

A Fidesz európai stratégiai gondolkodása I. 1990–2010

Egy határozottabb, erősebb, realista elveket követő Európai Unió – papíron – régóta a Fidesz egyik nagy célja volt. Kiss J. László mutatott rá még sok évvel ezelőtt, hogy az egész kelet-közép-európai térségre jellemző az a felállás, hogy a jobboldali, konzervatív kormányok közelebb állnak a külpolitika realista felfogásához, mint a baloldali kormányok, amelyek a liberalizmussal mutatnak nagy átfedést.³⁵ A Fidesz számos okból támogatta hazánk uniós tagságát, de realista megfontolások is szerepet játszottak. Szájer József például 1998 őszén – tehát kormánypozícióból – így foglalta össze pártja álláspontját:

³² Nádudvari 2020: 8.

³³ Nádudvari 2020: 8.

³⁴ Laïdi 2023.

³⁵ Kiss 2004.

„Az unió tagállamai az elmúlt negyven év alatt gazdasági értelemben sikeresen működő, intézményesített integrációt hoztak létre [...]. Az Európai Unió tagsága nemzeti érdekeink érvényesítése számára kínálkozó, történelmileg szinte páratlanul kedvezőnek tűnő új keret, amely eszköz a nemzet és polgárai jólétének elősegítésére és boldogulására. A Fidesz-Magyar Polgári Párt tíz éve, megalakulása óta töretlenül támogatja ezt a folyamatot.”³⁶

Az érdekmaksimalizáció, a gazdasági boldogulás, amelyhez elengedhetetlen a túlélés biztosítása – ezek a gondolatok mind összhangban vannak a realizmussal.

Ugyanezt tükrözte – még explicitebben – a Fidesz 2009-es EP-választási programja, annak is az EU globális szerepéről szóló része, amely teljes mértékben összhangban volt Morgenthau vagy Waltz elvárásaival:

„A Fidesz álláspontja szerint az európai polgárok biztonsága és jóléte érdekében az Európai Uniónak növelnie kell világpolitikai befolyását; ehhez hatékony közös kül- és biztonságpolitikára, illetve közös biztonság- és védelempolitikára van szükség. Európa nem maradhat le a piacokért és a technológiai fejlettségért folyó versenyben. Az uniónak a biztonság különböző aspektusait komplex módon magában foglaló, világos cselekvési stratégiával kell rendelkeznie, egységes nemzetközi képviseletet kell teremtenie magának, ki kell építenie katonai és polgári képességeit, és biztosítani kell ehhez a megfelelő forrásokat. Európa csak ezeknek a változásoknak az útján képes megerősíteni szerepét és befolyását az átalakuló világban. Csak így képes elkerülni, hogy kiszolgáltatottá váljék az energiahordozókhoz és a nyersanyagokhoz való hozzáférés terén. Csak ilyen módon tud eleget tenni az európai integráció eredeti céljának, hogy szabadságot, biztonságot és jólétet biztosítson polgárai számára”

– szólt a 2009-es program, tükrözve a realizmus alapvető elvárásait.³⁷

A Fidesz európai stratégiai gondolkodása II. 2010–2023

2010-es kormányra kerülése után a második Fidesz-kormány továbbra is hangsúlyt fektetett annak a realista szemléleten nyugvó politikának a hangsúlyozására, hogy erős és egységes Európára van szükség, amely a világban hatékonyan tudja képviselni a kontinens érdekeit. A 2012-ben elfogadott Nemzeti Biztonsági Stratégia így fogalmazott:

„Erős, egységes és sikeres integrációs pályán maradó Európában vagyunk érdekeltek, ahol gazdasági nehézségek idején is erős marad a kohézió és érvényesül az egymás iránti szolidaritás. Csak e feltételek teljesülése esetén tudunk együttesen szembenézni a 21. század átfogó értelemben vett biztonsági kihívásaival is.”³⁸

Bár a 2015-ös migrációs válság még arrébb volt, már 2012-ben megjelenik az a magyar követelés, hogy az EU hatékony szerepet vigyen a migráció elleni küzdelemben:

---

³⁶ Országgyűlési napló 1998.

³⁷ Fidesz 2009.

³⁸ Kormany.hu 2012.

„Magyarország érdeke, hogy a világban kialakuló regionális konfliktusok és instabil övezetek migrációs hatását az Európai Unió eredményesen tudja kezelni. Az illegális migráció elleni fellépés érdekében szükséges a szervezett bűnözés, az emberkereskedelem elleni küzdelem fokozása, továbbá a kiutasítási, hazatérési, valamint a visszafogadásra irányuló politika fejlesztése.”³⁹

A 2010–2014-es éveket alapvetően a 2008-as gazdasági és pénzügyi válság utóregnései uralták, elsősorban az EU déli periferiájának a válsága, Oroszország első ukrajnai háborúja pedig csak a Fidesz-kormány ciklusának utolsó heteiben tört ki, így nem meglepő, ha a Fidesz politikusai az EU hatalmát (vagy hatalomvesztését) elsősorban gazdasági területen mérték le. A párt összképe az Unió gazdasági hatalmáról és válságkezeléséről összességében lesújtó volt: az EU válságban van, az erre adott válaszlépések pedig nem kielégítőek – ez volt a Fidesz fő visszatérő értékelése. Példaként álljon itt két idézet.

„Nem vagyunk a szerencse kegyeltjei azért sem, mert Európa, ezen belül is a meghatározó súlyú eurózóna változatlanul rossz bőrben van, Európa változatlanul saját válságával küzd. Ez a válság szemmel láthatóan nem enyhül. Értékes hónapok és évek mennek el anélkül, hogy az Unió vezetői rászánnák magukat a megfelelő lépések megtételére. A válságkezelési világversenyben Európa rosszul áll [...]”

– mondta Orbán Viktor 2012. szeptember 10-én a parlament plenáris ülésén.⁴⁰

„A legtöbb európai országban sajnos megállíthatatlanul nő az államadósság, magas a költségvetési hiány, növekszik a munkanélküliség, ugyanakkor csökkennek a bérek és a nyugdíjak, és bizony, sok európai országban a rezszi még mindig növekszik ahelyett, hogy csökkenne”

– foglalta össze a helyzetet a miniszterelnök 2013. szeptember 9-én.⁴¹

Mégis: a negatív helyzetértékelésekben általában implicit módon benne foglaltatott az a tézis, hogy amennyire a körülmények engedik, Európának erősnek kell lennie/maradnia, mert csak így tud helytállni a nemzetközi porondon. „Ahogy az elnökség átvételekor meghirdettük, erős Európát akarunk, mert mi, magyarok csakúgy, mint a többi európai nemzet, erős Európában vagyunk érdekelték. Európa megerősítése tehát közös cél” – mondta Orbán Viktor a soros elnökség idején, utalva arra, hogy Európa megerősítése a magyar soros elnökség legfőbb célja.⁴² „Európa most erősebb, mint fél éve, a magyar EU-elnökség kezdetén volt” – foglalta össze a helyzetet 2011 júliusában a miniszterelnök.⁴³ Németh Zsolt, a Fidesz vezető külpolitikusa pár hónappal később továbbment, amikor nemcsak azt hangsúlyozta, hogy egy erős kontinens magyar cél, hanem összekapcsolta Magyarországgal, és explicite Európa erősségétől tette függővé Magyarország sikerességét: „Magyarország egy erős

³⁹ Kormany.hu 2012: 8.

⁴⁰ Országgyűlési napló 2012b.

⁴¹ Országgyűlési napló 2013.

⁴² Országgyűlési napló 2011.

⁴³ Kormany.hu 2011.

Európai Unióban érdekelt, Magyarország ugyanis akkor lehet sikeres, ha az Európai Unió is sikeres, és ha közös erővel le tudjuk győzni a válságot.⁴⁴ Mindezt azért hangsúlyozzuk, mert a fenti szövegrészek meglátásunk szerint összhangban vannak a realizmus alaptételeivel: a zéróösszegű nemzetközi versenyfutásban a gazdasági és politikai hatalommaximalizáció kell hogy a cél legyen Európa számára, mert Magyarország sikeressége (drámaiban megfogalmazva: túlélésének biztosítása) csak így garantálható.

A nyugat-balkáni bővítés különösen jó példája annak, hogy a Fidesz realista módon gondolkodott a saját és az Unió szerepéről. A Fidesz ugyanis nemzetpolitikai és gazdasági érdekek mellett egyértelműen geopolitikai/biztonságpolitikai szempontokat is felsorakoztatott a bővítésről való gondolkodás során. A *Magyar külpolitika az uniós elnökség után* című 2011-es külügyi stratégiában az olvasható, hogy „A Nyugat-Balkán az EU bővítési politikájának fő iránya. Elsősorban az EU-integrációs folyamat kínál lehetőséget arra, hogy a régió országai térségünk nyugati felének fejlődési modelljéhez való felzárkózással törjenek ki a délszláv háborúkat követő stagnálásból.”⁴⁵

A dokumentum itt csak utal rá, de máshol többször is explicite a térség szükséges „stabilizálásáról” ír, egyértelművé téve a biztonságpolitikai megfontolásokat.⁴⁶ Egy másik, realista perspektívát tükröző szövegrészlet, ezúttal a külügyminiszter Martonyi Jánostól: „Ezekhez az érdekekhez kapcsolódik, és ezekkel tökéletes összhangban van az, hogy mi továbbra is az Európai Unió bővítésében látjuk ennek a régióknak a perspektíváját. Nekünk ez egy meghatározó geopolitikai, és egyben gazdasági, sőt akár kulturális érdekünk.”⁴⁷

A 2012-es Nemzeti Biztonsági Stratégia migrációról szóló fejezete már megelőlegezte a Fidesz 2014 utáni legfontosabb Európa-politikai témáját. A 2015-ös válságot követő véleménykülönbségek Magyarország és az Unió között jól ismertek.⁴⁸ Itt és most azt igyekszünk bebizonyítani, hogy *különösen és kiemelten* a migráció tematikája volt az, ami tovább erősítette a Fideszen belül azt a gondolatot, hogy az Európai Uniónak realista fordulatot kell tennie. Mindezt természetesen nem a „realista” szó használatával fejezték ki, de az érvelésük egyértelműen ebbe az irányba mutatott: erős és egységes Európára van szükség, amely hatékonyan képes szembeszállni a reális, már-már egzisztenciális fenyegetésekkel (gazdasági válság, migráció, munkanélküliség stb.). Ezt a tézist nem gyengíti, ha – mint látni fogjuk – a Fidesz nem látta hajlandónak/képesnek/alkalmasnak az EU-t ezeket a lépéseket megtenni.⁴⁹ A gyenge EU-t panaszoló mondatok ugyanis meglátásunk szerint éppen a realista fordulat szükségességének követelését tükrözik.

⁴⁴ Országgyűlési napló 2012a.

⁴⁵ Külügyminisztérium 2011.

⁴⁶ Külügyminisztérium 2011: 22.

⁴⁷ Kormany.hu 2013.

⁴⁸ Lásd például: Beger 2022; Rokicka 2021.

⁴⁹ Ugyanakkor megalapozottan lehet amellett érvelni, hogy gyakran éppen a magyar kormány volt a hatékonyabb uniós fellépés gátja. Ahogy arra az egyik bírálóm utal, az EU „befejezetlen föderáció” jellege miatt gyakran nem képes (geopolitikai) érdekeket artikulálni és azokat megvalósítani. Éppen a bevándorlás- és menekültpolitika vagy a közös haderő kérdése az, ami kormányközi maradt, azaz sem a Bizottság, sem más intézmények nem tudják felülmúlni a 27 tagállam nemzeti akaratát.

Mint láttuk, az a tézis, hogy az EU nem helyesen kezeli a gazdasági válságot, és ezért tért veszt a riválisokkal szemben, már a 2015-ös migrációs válság előtt megjelent a retorikában. De a „gyenge Európa” toposz igazán a 2014-es választási győzelem után erősödött fel. (Ironikus módon, tehetnénk hozzá, hiszen az EU átlagos GDP-növekedése a 2010–14 közötti valóban szerény 0,7%-ról 2014–18 között 2,3%-ra nőtt.) Első, tehát kiemelt jelentőségű székfoglaló parlamenti beszédében a miniszterelnök így fogalmazott 2014. május 10-én: „Európa napról napra veszít világgazdasági, világkereskedelmi és világpolitikai súlyából.”⁵⁰ Szintén még a migrációs válság kirobbanása előtt Szijjártó Péter külügyminiszter is az EU relatív hatalomvesztését konstataálta:

„Abban viszont teljes mértékben egyetértünk, tisztelt frakcióvezető úr, hogy az Európai Unió talán soha nem látott kihívások előtt áll; igaz ez mind gazdasági, kereskedelmi és demográfiai értelemben is, Európa veszélyes és rendkívül gyors módon veszít a versenyképességéből. Az is világos, hogy ezért új stratégiát kell találni, és az is világos, hogy Európának teljes egészében meg kell újulnia annak érdekében, hogy ezeket a kihívásokat aztán eredményesen le tudja küzdeni.”⁵¹

Miért? Mert a fenyegetések soha nem látott mértékben sorakoztak a külügyminiszter szerint:

„Talán nem túlzás azt mondani, hogy Európának a második világháború vége óta egyszerre ilyen sok, rendkívüli súlyú kihívással nem kellett szembenéznie, mint most, hiszen a kontinensünkön háború zajlik, a kontinensünk szomszédságában befagyott területi konfliktusok okoznak súlyos problémákat, az elmúlt évtizedekben soha ilyen magas fokú nem volt a terrorfenyegetettség, továbbra is gazdasági kihívásokkal néz szembe a kontinens, és emellett itt van minden idők egyik legnagyobb illegális bevándorlási nyomása.”⁵²

A Bataclan-támadások után nem sokkal a miniszterelnök így foglalta össze a helyzetet:

„Az Európai Uniót megtámadták, és mi is veszélyben vagyunk. François Hollande, a Francia Köztársaság nagyra becsült elnöke szerint, ami történt, az háborús tett. Ha ez így van – márpedig így van –, akkor tudnunk kell, hogy nem csak Franciaország és a francia nép áll háborúban. Franciaország az Európai Unió tagja. Innen nézve Párizsban az Európai Uniót támadták meg; tagjai vagyunk, tehát ez a mi ügyünk is.”⁵³

És mégis: az EU gyenge, bizonytalan és benuult.⁵⁴

Bár a migráció nem áll hagyományosan a nemzetközi kapcsolatok elméleteinek homlokterében, az világosan kijelenthető, hogy a realizmus szkeptikusan áll a kérdéshez, és nemzetbiztonsági okokból a szigorú szabályozás mellett van: „The realist argument is

⁵⁰ Országgyűlési napló 2014a.

⁵¹ Országgyűlési napló 2014b.

⁵² Országgyűlési napló 2015a.

⁵³ Országgyűlési napló 2015b.

⁵⁴ Országgyűlési napló 2015b.

that governments must regulate international migration to protect the national interest, which may encompass a range of issues from population, labor markets and human capital, to issues of ethnicity, race, culture and religion.”⁵⁵ A liberális IR-elmélet ugyanakkor – nem meglepő módon – a laissez-faire pártján áll: „The liberal response is to maintain relatively open borders while trying to regulate migrant flows in such a way that the »basic rights« of individuals (be they citizens or not) are respected, thus mitigating to some extent the adverse impact of unregulated (illegal) migration.”⁵⁶ A liberalizmus ehhez deskriptíve – és nem normatív! – még hozzáteszi, hogy a globalizáció a globális munkaerőpiac nagyobb integrációjához vezetett, ez pedig megkönnyítette, hogy a szegényebb országok munkaerő-kínálata kielégítse a gazdagabb országok meglévő munkaerő-keresletét – egyfajta win-win szituációt eredményezve, tehetnénk hozzá.⁵⁷

Talán nem is kell külön bemutatni és bebizonyítani, hogy a magyar kormány 2015-ös migrációs válságra adott válasza kifejezetten realista gondolkodásmódot tükrözött. A migráció kérdését a magyar kormány a kezdetektől fogva biztonságiasította: egzisztenciális fenyegetésként ábrázolta, ami rendkívüli intézkedések elfogadását (határkerítés) teszi szükségessé. A jelszó a „védelem” volt – aminek, ha úgy tetszik, a realista terminológiában az „egyensúlyozás” az ekvivalenciája: „A külső határok védelmével és azzal, hogy eleget teszünk regisztrációs kötelességünknek, nemcsak Magyarországot, hanem egész Európát védjük” – hangsúlyozta Orbán Viktor újra meg újra.⁵⁸ Németh Zsolt szerint Magyarország realista gondolkodásmódja nagy hatással volt az Európai Unió egészére:

„a külső határ védelme az Európai Tanács prioritásává vált a múlt héten [...]. Ez is a magyar diplomáciának egy kiemelkedő eredménye. Az is, hogy ma Merkel kancellár asszony Ankarában tárgyal Törökországgal, és bízunk abban, hogy a török megállapodás el fogja hozni azt a finanszírozási megállapodást is, ami a törökországi menekülttáborok finanszírozását célozza.”⁵⁹

A megállapodás Törökországgal valóban létrejött, és komoly szerepe volt a helyzet rövid távú kezelésében. Hosszabb távon az Orbán-kormány olyan intézkedéseket javasolt a migrációs helyzet kezelésére, amelyek megint csak illeszkednek a realizmus elméletébe. Szijjártó külügyminiszter ezek közül 2018 elején a következőket emelte ki:

- az Európai Unió külső határai fölötti ellenőrzés képességének maradéktalan visszaszerzése;
- már az Európai Unió határain kívül döntést kell hozni arról, hogy egyáltalán ki lehet jogosult arra, hogy bejőjjön az Európai Unió területére;
- hatékony visszaküldési politikák.⁶⁰

⁵⁵ Hollifield 1992.

⁵⁶ Hollifield 1992: 582.

⁵⁷ Hollifield 1992: 590.

⁵⁸ Öry 2015.

⁵⁹ Országgyűlési napló 2015.

⁶⁰ Országgyűlési napló 2018.

Ebből a biztonságpolitikai fenyegetettségpercepcióból kiindulva a Fidesz 2015 után elkezdte sürgetni azt, amit a realisták már jóval korábban vártak: egy egységes európai hadsereg felállítását. A brexitre is való tekintettel 2016-os tuskányosi beszédétől kezdve a miniszterelnök számos alkalommal alkalmazott tipikusan realista érvelést: mivel egy szövetség, egy unió közös hadsereg nélkül nem is tud fennmaradni, közös haderőre van szükség valódi közös ezredekkel, közös vezénylési nyelvvel és közös szerkezettel. A fenyegetések alapvetően két irányból érkeznek: kelet és dél felől, és ez összefügg a terrorizmussal és a migrációval szembeni védekezéssel.⁶¹ Emellett Orbán a korábbiaknál hangsúlyosabban emelte ki, hogy Magyarország részvétele külföldi katonai műveletekben mennyire fontos hazánk biztonságpolitikai érdekei és megítélése szempontjából. A magyar misszióvezetőknek 2015-ben így fogalmazott:

„nem véletlenül szorgalmazom most is, hogy egyébként az Iszlám Állammal szembeni katonai koalíciókban vegyen részt Magyarország. Mert meggyőződésem, hogy a Nyugathoz tartozni nem deklaráció kérdése, hanem a mindennapok kérdése is, és a nyugati integrációnak ma a leglátványosabb része, az elkötelezettséget leginkább megmutató, egyébként kockázatos, mert fontos része, a nyugati katonai koalíciókban való részvétel. Ezért be fogjuk majd terjeszteni a parlament elé a javaslatunkat, hogy csatlakozzunk az olaszokkal és a németekkel közösen a nyugati katonai koalícióhoz az Iszlám Állammal szembeni küzdelemben.”⁶²

A „magyar realista fordulat” egyébként nem csak retorikai volt: a 2015-ben valóban kiküldött magyar kontingens még 2022-ben is 137 fővel volt jelen az Iszlám Állam elleni műveletben, és ezzel a harmadik legnagyobb műveleti szerepvállalása volt abban az évben hazánkban (a KFOR- és az EUFOR ALTHEA-műveletek után).⁶³

Érdekes módon a realista fordulat az Ukrajna elleni 2014-es orosz támadásra csak részben terjedt ki. Orbán Viktor ugyanis az Európában évtizedek óta példátlan jogsértés és agresszió ellenére úgy értékelt 2016-ban, hogy „Oroszország nem ellensége, hanem partnere Magyarországnak, Oroszország nem fenyegeti hazánkat, hanem egy partneri, együttműködési lehetőséget kínál, ami gazdasági sikereink egyik előfeltétele.”⁶⁴ A biztonságpolitikai megfontolások tehát Orbán szerint alárendelődtek a gazdasági megfontolásoknak (energiaimport, Paks2 stb.): ez minden, csak nem realizmus. Természetesen fordítva is lehet érvelni, de kevésbé tűnik meggyőzőnek az a gondolat, hogy az Oroszországgal szembeni (egyébként meglehetősen enyhe) uniós válaszlépések nagyobb fenyegetést jelentenek az európai biztonságra, mint a Krím megszállása és Donyeck és Luhanszk megyék okkupálása. Igaz, a magyar miniszterelnök éppen így látta: „Abban is egyetértettünk ma, hogy Magyarországnak és Oroszországnak egyaránt az a közös érdeke, hogy az európai biztonság erősödjön, és az Európai Unió és Oroszország közötti kapcsolatok normalizálódjanak.”⁶⁵ Ugyan a magyar kormány megszavazta az Oroszország elleni szankciókat

⁶¹ Kormany.hu 2016a.

⁶² Kormany.hu 2015.

⁶³ Bereznay 2022.

⁶⁴ Kormany.hu 2016b.

⁶⁵ Kormany.hu.

(realizmus), de folyamatosan kritizálta őket szükségtelen voltuk és hatástalanságuk miatt. Újfént liberális, gazdaságközpontú érvelést elővezetve Orbán így fogalmazott 2017 elején:

„Magyarország továbbra is fönntartja azt az álláspontját, hogy nem gazdasági problémákat nem lehet gazdasági eszközökkel kezelni, és nem helyes dolog egy adott terület konfliktusait, gazdaságon kívüli terület konfliktusait átvinni a gazdaság területére, mert annak mindenki megissza a levét, és mindenki a vesztese lesz.”⁶⁶

A realizmus ebben a kérdésben meglehetősen aluldeterminált: lehet úgy is érvelni, hogy éppen az következik belőle, hogy az Európai Uniónak erőt kell mutatnia Oroszországgal szemben („az oroszok is már csak olyanok, hogy az erőből értenek” – mondta Németh Zsolt a parlament plenáris ülésén 2015 elején).⁶⁷ Ebből tehát az EU és NATO által elfogadott, „mainstream” álláspont következik, szankciókkal, politikai nyomásgyakorlással, fokozott közép-európai katonai jelenléttel. De úgy is lehet érvelni, hogy ezen a fellépésen az EU többet bukik, mint nyer, tehát biztonságából, energiaellátásából stb. annyit veszít, hogy már ez megy Európa érdekeinek a rovására. Szerencsére a 2022-ben következő újabb háború nagyrészt eldöntötte ezt a vitát. Oroszország nemhogy csökkentette volna a fenyegetést, amit az 1990 utáni európai békerendre gyakorolt, hanem még nagymértékben növelte is azt. Mindeközben Európa jelentős része radikálisan csökkenteni tudta az Oroszországból érkező energiainportját, anélkül, hogy komoly válságba kerültek volna az Unió országai (bizonyos, nagy energiaigényű szektorokat leszámítva).⁶⁸ Az Uniót realista szemszögből legfeljebb azért lehet kritizálni, mert 2014 után nem volt eléggé határozott abban, hogy felmutassa Moszkvának agressziója költségeit.

Az Unió realista fordulata 2019 óta

Ha az Európai Unió 2014-ben nem volt kellően határozott, a 2022-es orosz támadás után ezt már sokkal kevésbé lehetett állítani. Teljesítve a realizmus elvárásait, az Európai Unió egzisztenciális fenyegetésként fogta fel Oroszországot az 1990 utáni európai békerendre. Nagyjából teljesítve a 2019 óta hangoztatott „geopolitika Unió” szerepfelfogás által támasztott elvárásokat, az Európai Unió egy sor ellenintézkedést vezetett be, amelyek korábban elképzelhetetlenek voltak, és alapvetően egyrészt az orosz fenyegetés ellensúlyozását célozták, másrészt pedig igyekeztek minden más potenciális agresszort (például Kínát) elrettenteni a további támadóháborúk kirobbantásától. Az intézkedések között példátlan mélységű gazdasági, kereskedelmi és politikai szankciók ugyanúgy szerepeltek, mint bilaterális és multilaterális (az EU által finanszírozott) fegyver- és üzemanyag-szállítások, ukrán katonák kiképzése, titkosszolgálati együttműködés, harctéri információk megosztása és egyéb katonai segítségnyújtási formák. Elfogadottá vált az az értékelés,

---

⁶⁶ Kormany.hu 2017.

⁶⁷ Országgyűlési napló 2015a.

⁶⁸ Például a német vegyipar. Lásd Nathusius 2023.

hogy Oroszország meggyengülése tehát stratégiai európai (és amerikai) érdek.⁶⁹ Mindezt pedig úgy érheti el a Nyugat, hogy nem küldött katonákat Ukrajnába, tehát nem kockáztatja egy nukleáris háború kirobbanását.

Ha Ukrajna európai támogatása – katonai/biztonságpolitika kérdés lévén – egyenesen következik a realista premisszákból, az elmúlt egy-két évben megfigyelhető, Kínával szembeni európai gazdaságpolitikai fordulat már meglepőbb, de ugyanúgy értelmezhető egy realista keretben. Ahogy azt már Ursula von der Leyen SOTEU-beszédének ismertetésénél is kiemeltük, az elmúlt években Kína különböző protekcionista lépése és bújtatott állami szubvencionálási gyakorlata miatt a Bizottságban megfigyelhető egyfajta „realista gazdasági fordulat”, amelynek lényege, hogy az unió „gazdasági biztonságát” meg kell erősíteni. Ez a megközelítés a korábbi, liberális szabadkereskedelmi politikával szakítva erősebb európai érdekérvényesítést, a fontos iparágak és technológiák kivételének szorosabb állami felügyeletét és az európai piac fokozottabb védelmét vetíti elő.⁷⁰ Az Európai Bizottság 2023. júniusi javaslatai konkrétan a következő lehetőségeket említik:

- az állami pénzen feltőkésített harmadik országbeli vállalatok európai térnyerésének korlátozása;
- az EU-s szén-dioxid-vám, avagy [...] a szén-dioxid-kibocsátási határok kiigazítási mechanizmusa (CBAM);
- „gazdaságizsárolás-ellenes eszköz”, amely közös uniós fellépést ígér abban az esetben, ha egy tagállam szankciókat kap Kínától;
- a kulcsfontosságú technológiák európai fejlesztésének támogatása;
- az ellátási láncok biztonságának szavatolása, más szóval bizonyos termelési folyamatok hazahozatala vagy Európához közelebb hozatala;
- a kibervédelem;
- a gazdasági eszközökkel való nagyhatalmi zsarolás kockázatainak csökkentése nemzetközi partnerségeken és új megállapodásokon keresztül;
- valamint a „technológiai biztonság”, és a nemzetközi befektetések feletti kontroll növelése.⁷¹

(Ezeknek az uniós válaszlépéseknek az elfogadása még komoly kérdés, hiszen számos tagállam és gazdasági érdekvédelmi szervezet is bejelentette, hogy szkeptikusan viszonyul a Bizottság tervezett lépéseihez, piacvesztéstől, kínai válaszreakcióktól tartva.⁷² Számunkra azonban itt és most a gondolati, világnézeti fordulat már önmagában jelentős.)

A helyzet tehát 2023-ra a következő: az Európai Unió két meghatározó területen is végrehajtott egy alapvetően realista fordulatot: Oroszországgal katonai-politikai-gazdasági értelemben, Kínával pedig elsősorban gazdasági területen. Igaz, ez utóbbi még nagyjából csak papíron történt meg, de a fordulat az eddigi gondolkodásban – legalábbis a Bizottság és néhány tagállam részéről – már megtörtént. Sőt, ha megengedők vagyunk, harmadik szakpolitikai területként a migráció kezelése is megemlíthető, ahol

⁶⁹ Mankoff 2023.

⁷⁰ European Commission 2023.

⁷¹ Mészáros 2023.

⁷² Lásd például Myles 2023.

szintén végbement egyfajta realista fordulat az Unión belül. Vannak szakértők, akik ennek a realistább, a migráció költségeit és veszélyeit jobban figyelembe vevő viszonyulásnak a kezdetét már 2015-re teszik.⁷³ A Törökország és az Európai Unió közötti megállapodás a migránsok visszaszállításáról szintén értelmezhető egy realista keretrendszerben.⁷⁴ A régóta várt és tárgyalt nagy európai migrációs csomagot a belügyminiszterek Tanácsa 2023 júniusában fogadta el – igaz, a végleges döntés még nem született meg, ehhez a Tanácsban még bizonyos tagállamok (például Magyarország) és a parlament beleegyezése szükséges. A legfontosabb pontok azonban mind a szigorítás irányába⁷⁵ mutatnak:

- ezentúl a menekültstátuszért folyamodóknak nem lesz lehetősége bármely EU-tagállamban beadni a kérelmét, a határ közelében, az első belépési országban bírálják majd el, jogosultak-e a státuszra, és
- a tagállamoknak nem lesz kötelező befogadniuk egy meghatározott számú menekültet, ehelyett fizethetnek szolidaritási hozzájárulást, menekültenként 20 000 eurót.⁷⁶

Tovább mutatja az EU menekült- és migrációs politikájának a fordulatát, hogy e sorok írásakor (2023. szeptember) a növekvő menekült- és migránshullám miatt Németország szigorította a határellenőrzéseket Csehország felé, illetve az Unió további szigorításokat tervezett elfogadni a júniusi csomagjához.⁷⁷

Az Unió realista fordulata egészen konkrétan lemérhető a védelmi kiadások terén is. Összhangban a magyar kormány elvárásaival (és saját intézkedéseivel), az Unió országai hosszú csökkentési periódus után 2015-től kezdődően újra növelni kezdték védelmi kiadásait. 2020–21 között például 6%-kal nőttek a kiadások, elérve a 214 milliárd eurót, a valaha mért legmagasabb értéket.⁷⁸ (Ekkor járt először az Unió egyáltalán 200 milliárd euró fölött.) GDP-arányosan 1,3%-ról 1,5%-ra nőttek a védelmi kiadások 2015–2021 között.⁷⁹ Ezen a költséson belül a „legértékesebb” rész, a kutatásra és fejlesztésre jutó összeg 16%-kal 52 milliárd euróra nőtt a 2020-as esztendőhöz képest. Mint látható, az EU tagállamai nem csak retorikában, de költségvetési téren is komolyan gondolják a realista fordulatot.

Az Unió realista fordulata és a magyar reakció

Azt gondolhatnánk, hogy az Unió ezen realista fordulata egyetértésre és támogatásra talál a magyar kormánynál. Mint említettük, a Fidesz retorikájának visszatérő eleme volt 2010 után az Unió gyengeségének, bénultságának a felpanaszolása és változások sürgetése. A retorikán túl most vizsgáljuk meg a kormány 2020-as, ma is hatályban lévő Nemzeti

⁷³ Raineri–Strazzari 2021.

⁷⁴ Martin 2019.

⁷⁵ Sorgi 2023.

⁷⁶ Moravec 2023.

⁷⁷ Ennek legfontosabb eleme a *Politico* szerint, hogy „under the new rules, border agencies will be allowed to lock migrants up in detention centers for up to 40 weeks as they process asylum claims during crises.” lásd Hanke Vela 2023.

⁷⁸ European Defense Agency 2022.

⁷⁹ European Union External Action 2022.

Biztonsági Stratégiáját (NBS), amely több ponton is alapvetően realista gondolkodásmódot tükröz.⁸⁰ Néhány részletet emelek most ki ennek a tézisnek az alátámasztására. A hazánkat érő fenyegetésekről szóló rész például borúlátóan így fogalmaz:

„A kihívások változó jellege és a biztonsági környezet egyes tendenciái fokozatos romlást vetítenek előre, amelynek fő elemei: [...] a hatalmi centrumok közötti növekvő versengés, a globális közjavak újraosztásának szándéka, a klímaváltozás, a szűkebb régióknak geostratégiai kihívásai, a befagyott konfliktusok, a nemzetközi jog csökkenő kikényszeríthetősége, a migráció kiváltó okai és következményei, a túlnépesedés [...] a technológiai forradalom és a növekvő digitális és pénzügyi sérülékenység.”⁸¹

Általánosságban elmondható, hogy „a globális biztonsági helyzet összességében romló tendenciát mutat.”⁸² Az Európai Unióról szólva a stratégia így fogalmaz: „Az euroatlanti és az európai biztonsági rendszer keleti és déli irányból egyaránt rendkívüli, a hidegháború vége óta nem tapasztalt kihívásokkal és fenyegetésekkel néz szembe.”⁸³ A 2014-es orosz agresszióról szólva: „A nemzetközi jogot figyelmen kívül hagyó nagyhatalmi törekvések Európa és közvetve hazánk biztonságát is megkérdőjelezhetik. Az agresszióval kikényszerített területszerzés alapjaiban változtatta meg biztonsági környezetünket, jelentősen megnövelve az esetleges konfrontáció kockázatát.”⁸⁴

Mi lehet erre a sok kihívásra a válasz az NBS szerint? Természetesen a fokozott együttműködés – többek között – az EU keretein belül. A 91. cikkely még csak általánosságban fogalmaz: „Magyarország biztonság- és védelempolitikájának elsődleges nemzetközi keretét a NATO és EU tagsága jelenti. Érdeünk a két szervezet kohéziójának megőrzése és egymást kölcsönösen erősítő és kiegészítő együttműködése.” Ennél egyértelműbb az 54. cikkely, amely szerint: „A megváltozott biztonsági környezetre számos ország reagál védelmi képességeinek fejlesztésével. Az európai országok koherens és kölcsönösen transzparens, NATO, EU és regionális többnemzeti keretek között folytatott képességfejlesztési erőfeszítései kulcsfontosságúak a kontinens hosszú távú biztonságának fenntartása érdekében.”⁸⁵

Még konkrétabban: „Az európai védelmi képességek összehangolt fejlesztése és az uniós védelmi együttműködés elmélyítése elengedhetetlen ahhoz, hogy az EU képes legyen a közös védelemre és az önálló, hatékony nemzetközi válságkezelésre.”⁸⁶ A Magyarországon és Európában egyaránt növekvő védelmi kiadások egy fontos lépés ezen az úton az NBS szerint: „Magyarország támogatja az európai uniós tagállamok védelmi költségvetéseinek növelésére irányuló célkitűzéseket [...], valamint az intézményrendszer erősítését. Ez a folyamat hosszú távon, a tagállamok teljes egyetértése

⁸⁰ Kormany.hu 2020.

⁸¹ 44. cikkely.

⁸² 47. cikkely.

⁸³ 50. cikkely.

⁸⁴ 52. cikkely.

⁸⁵ 54. cikkely.

⁸⁶ 93. cikkely.

esetén elvezethet a közös európai védelemhez, egy közös európai haderő felállításához.”⁸⁷ És zárásképpen egy kifejezetten realista credo: „Magyarország erős és egységes, sikeres integrációs pályán maradó és vonzó integrációs perspektívát kínáló Európában érdekelt, mivel földrészünk csak gazdasági és katonai erejét egyesítve maradhat versenyképes az átalakuló világrendben.”⁸⁸

Egyértelmű, hogy az Európai Unió elmúlt években megfigyelhető realista fordulata az NBS által megfogalmazott alapelvekkel és célkitűzésekkel alapvetően összhangban van. Az uniós védelmi kiadások növelése, a közös biztonság- és védelempolitika megerősödése (a PESCO-n, az EDF-en vagy a terjedelmi korlátok miatt itt nem tárgyalt CARD-kezdeményezésen keresztül), sőt, a migrációs politika „keményedése” is mind a magyar kormány által régóta sürgetett realista irányba mutatnak. De érdemes ezeken túlmenően még egy fontos tendenciát kiemelni: az Unió külpolitikájában az emberi jogok kérdése kezd egyre jobban háttérbe szorulni a reálpolitikai, stratégiai-hatalmi megfontolások mögött – például az energiapolitika terén.⁸⁹ Ez egy régi követelése az Orbán-kormányoknak, amelyet régóta artikulál különböző formában. A miniszterelnök például 2014-ben így fogalmazott Brüsszel irányába:

„Az érték kérdések fontosak, hiszen a NATO is meg az unió is egy bizonyos mértékig érték-közösség, de ez nem jelenti azt, hogy nekünk az alapján kell viszonyulnunk a mi szövetségi rendszerünkön kívül lévő országokhoz, hogy mit gondolunk azoknak a politikai kultúrájáról, a politikai intézményrendszeréről, a demokráciájáról vagy akármilyen más, politikához köthető szellemi természetű álláspontjáról. Nekünk azt a kérdést kell föltenni, hogy az adott országgal kapcsolatban mi a magyar nemzeti érdek.”⁹⁰

Ahogy Hettyey arra már rámutatott, ez az „anti-normativitás” a magyar külpolitikai szerepkoncepcióknak egy fontos eleme, amely felé immár az Unió is – hallgatólagosan legalábbis – közeledni látszik.⁹¹

Konklúzió

Összességében megállapítható, hogy az uniós és a magyar stratégiai gondolkodás összevetése azt mutatja: nagymértékű átfedés van a két fél gondolkodása között, az időbeliséget tekintve pedig az a minta jelenik meg, hogy 2023-ra az Unió számos területen olyan irányba mozdult el, amelyet a magyar kormányok már régóta követelnek. Mégis: a magyar kormány nem honorálja az Unió ezen realista fordulatát, és komoly véleménykülönbségek vannak Budapest és Brüsszel között az Unió – immár jóval realistább

---

⁸⁷ 94. cikkely.

⁸⁸ 97. cikkely.

⁸⁹ Lásd például Sabadus 2023. Németország vonatkozásában lásd Speck 2023: 3.

⁹⁰ Kormany.hu 2014.

⁹¹ Hettyey 2022.

színezetű – stratégiájának a helyességéről.⁹² Röviden szólva 2023 végén a következő, négyosztatú helyzet állt elő: ahol véleményazonosság van, és mindkét fél realista módon érvel és cselekszik (nagyobb védelmi kiadások, emberi jogok háttérbe szorulása), ott a magyar fél nem kommunikálja ezt a stratégiai konszenzust. Vannak olyan területek, ahol az Unió még csak az első lépéseit teszi meg a „realista úton”, tehát Budapest még nem érzi elegendőnek az eddigi realista fordulatot (migráció). Vannak olyan területek, ahol Budapest már liberálisabb álláspontot képvisel, mint az Unió – ilyen a Kínával szembeni határozottabb, realista fellépés elutasítása, a közös gazdasági nyereségek előtérbe helyezése és a „blokkosodás” elkerülésének a sürgetése.⁹³ A negyedik pedig az Oroszországgal szembeni realista fellépés kritizálása, ahol véleményem szerint mindkét fél stratégiai gondolkodását értelmezhetjük a realista keretrendszerben, még akkor is, ha gyökeresen eltérően ítélik meg a helyzetet, és más lépéseket tartanak helyesnek. Az Unió és a NATO 2014-ből és 2022-ből azt az offenzív realisták által hangoztatott tanulságot vonták le, hogy nem létezik megelégedett nagyhatalom, Oroszország tehát mindig tovább akarja majd növelni hatalmát, éppen ezért minden létező módon ki kell ezt az Uniónak egyensúlyozni azzal, hogy Oroszországot szankciókkal sújtja, Ukrajnát a szövetségesévé teszi, katonailag pedig fegyverekkel segíti. A magyar gondolkodás ehelyett abba az irányba hajlik, hogy Ukrajna NATO-tagságának a kizárásával és az orosz területszerzés elismerésével (hiszen a Budapest által sürgetett békekötés ezt jelentené a mai, 2023. végi frontvonalak ismeretében) Moszkva megkapja azt a befolyási övezetet, amelyet magának vindikál, kihúzva ezzel az orosz–nyugati ellenségeskedés méregfogát.

Felhasznált irodalom

- Bayer Lili (2019): Meet von der Leyen's 'Geopolitical Commission'. *Politico.eu*, 2019. december 4. Online: www.politico.eu/article/meet-ursula-von-der-leyen-geopolitical-commission/
- Beger, Paula (2022): Hungary's Asylum and Migration Policy: Change in Three Stages. In Bos, Ellen – Lorenz, Astrid (szerk.): *Politics and Society in Hungary*. Wiesbaden: Springer, 189–206. Online: https://doi.org/10.1007/978-3-658-39826-2_11
- Benczes István (2020): Konfliktus és kooperáció a nemzetközi kapcsolatokban: A (neo)realizmus és a neoliberális institucionalizmus együttese. *Köz-gazdaság*, 15(1), 18–30. Online: <https://doi.org/10.14267/RETP2020.01.03>
- Bereznay István (2022): Magyarország történelmi szerepet vállal az Iszlám Állam elleni műveletben. *Index.hu*, 2022. december 10. Online: <https://index.hu/kulfold/2022/12/10/irak-novak-katalin-katonak-koztarsasagi-elnok-diplomacia-iszlam-allam/>
- Beshku, Klodiana (2021): The EU as a Geopolitical Power: The Case of the Western Balkans Region as the Periphery to the Core. *EUI RSC Working Paper*, 2021/70. Online: <https://doi.org/10.2139/ssrn.3930115>
- Casla, Koldo (2018): Realism: Human Rights Foe? In Orsi, Davide – Avgustin, J. R. – Nurnus, Max (szerk.): *Realism in Practice: An Appraisal*. Bristol: E-International Relations, 143–155.
- Csiki Tamás (2017): Az Európai Védelmi Unió küszöbén? – A kis lépések politikája. *Nemzet és Biztonság – Biztonságpolitikai Szemle*, 10(3).

⁹² Nem állítjuk, hogy az Unió stratégiája fölötti véleménykülönbség lenne a fő oka Magyarország és Brüsszel vitájának. A jogállami kérdések és az ezzel kapcsolatos eljárás vagy a migráció eltérő megítélése nyilván nagyobb szerepet játszik ebben, de minket most az eltérő stratégiai felfogások érdekelnek, amelyek kétségtelenül egy fontos vetületét adják Magyarországnak és az Unió kapcsolatának.

⁹³ Nótin 2023.

- Damro, Chad (2012): Market Power Europe. *Journal of European Public Policy*, 19(5), 682–699. Online: <https://doi.org/10.1080/13501763.2011.646779>
- De Gruyter, Caroline (2023): Europe's Very Long Road to Geopolitics. *Foreign Policy*, 2023. július 18. Online: <https://foreignpolicy.com/2023/07/18/europe-eu-ukraine-geopolitics-military-strategy/>
- Duchene, Francois (1972): Europe's Role in World Peace. In Mayne, Richard (szerk.): *Europe Tomorrow*. London: Fontana, 32–47.
- European Commission (2023): *President von der Leyen Presents the European Economic Security Strategy and the Revised Multiannual EU Budget*. 2023. június 20. Online: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/AC_23_3401
- European Council (2023): European Council Meeting (29 and 30 June 2023) – Conclusions. Online: <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-7-2023-INIT/en/pdf>
- European Defense Agency (2022): *European Defence Spending Surpasses €200 billion for First Time*. 2022. december 8. Online: <https://bit.ly/3MvNvKb>
- European Union External Action (2022): *We Need to Increase European Defence Capabilities, Working Better Together*. 2022. május 22. Online: www.eeas.europa.eu/eeas/we-need-increase-european-defence-capabilities-working-better-together_en
- Fidesz (2009): *Igen, Magyarország többre képes. A Fidesz európai választási programja*. Online: http://static-old.fidesz.hu/download/yar/program2009_magyar.pdf
- Haas, Ernst (2004): *The Uniting of Europe*. Stanford: Stanford University Press.
- Hanke Vela, Jakob (2023): EU Seeks Tougher Asylum Rules To Stop Migrant Surge. *Politico.eu*, 2023. szeptember 28. Online: www.politico.eu/newsletter/brussels-playbook/eu-seeks-tougher-asylum-rules-to-stop-migrant-surge/
- Hettyey András (2022): The Illusion of Autonomy and New Others: Role Conflict and Hungarian Foreign Policy After 2010. *Journal of International Relations and Development*, 25(1), 260–294. Online: <https://doi.org/10.1057/s41268-021-00228-w>
- Hill, Christopher – Smith, Karen E. (2002): *European Foreign Policy: Key Documents*. Abingdon: Routledge. Online: <https://doi.org/10.4324/9780203444429>
- Hollifield, James F. (1992): Migration and International Relations: Cooperation and Control in the European Community. *The International Migration Review*, 26(2), 568–595. Online: <https://doi.org/10.2307/2547072>
- Hooghe, Liesbet – Marks, Gary (2008): A Postfunctionalist Theory of European Integration: From Permissive Consensus to Constraining Dissensus. *British Journal of Political Science*, 39(1), 1–23. Online: <https://doi.org/10.1017/S0007123408000409>
- Kiss, J. László (2004): The Restatement of Hungarian Foreign Policy – from Kádárism to EU Membership. *Foreign Policy Review*, 3(1), 33–86.
- Kormany.hu (2011): *Európa most erősebb, mint fél éve, a magyar EU-elnökség kezdetén volt*. 2011. július 4. Online: <https://2010-2014.kormany.hu/hu/miniszterelnokseg/miniszterelnok/beszedek-publikaciok-interjuk/europa-most-erosebb-mint-fel-eve-a-magyar-eu-elnokseg-kezdeten-volt>
- Kormany.hu (2012): *Nemzeti Biztonsági Stratégia*. Online: https://2010-2014.kormany.hu/download/f/49/70000/1035_2012_korm_hatarozat.pdf
- Kormany.hu (2013): *Martonyi János miniszter beszéde a külképviselet-vezetői értekezleten*. 2013. július 16. Online: <http://2010-2014.kormany.hu/hu/kulugyminiszterium/a-miniszter/beszedek-publikaciok-interjuk/martonyi-janos-miniszter-beszede-a-kulkepvisolet-vezetoi-ertekezleten>
- Kormany.hu (2014): *Orbán Viktor beszéde a külképviselet-vezetők értekezletén, 2014. augusztus 25.* Online: www.kormany.hu/hu/a-miniszterelnok/beszedek-publikaciok-interjuk/orban-viktor-beszede-a-kulkepvisolet-vezetok-ertekezleten
- Kormany.hu (2015): *Orbán Viktor beszéde a misszióvezetői munkaértekezleten*. 2015. március 10. Online: <https://2015-2019.kormany.hu/hu/a-miniszterelnok/beszedek-publikaciok-interjuk/orban-viktor-beszede-a-missziovezetoi-munkaertekezleten>
- Kormany.hu (2016a): *Európai hadsereg létrehozására van szükség*. 2016. július 23. Online: <https://2015-2022.miniszterelnok.hu/europai-hadsereg-letrehozására-van-szükség/>

- Kormany.hu (2016b): *Orbán Viktor sajtótájékoztatója Vlagyimir Vlagyimirovics Putyin orosz elnökkel való tárgyalását követően*. 2016. február 17. Online: www.kormany.hu/hu/a-miniszterelnok/beszedek-publikaciok-interjuk/orban-viktor-sajtotajekoztatoja-vlagyimir-vlagyimirovics-putyin-orosz-elnokkal-valo-targyalasat-kovetoen
- Kormany.hu (2017): *Orbán Viktor sajtótájékoztatója Vlagyimir Vlagyimirovics Putyin orosz elnökkel való tárgyalást követően*. 2017. február 2. Online: www.kormany.hu/hu/a-miniszterelnok/beszedek-publikaciok-interjuk/orban-viktor-sajtotajekoztatoja-vlagyimir-vlagyimirovics-putyin-orosz-elnokkal-valo-targyalasat-kovetoen
- Kormany.hu (2020): 1163/2020. (IV. 21.) Korm. határozat Magyarország Nemzeti Biztonsági Stratégiájáról. Online: <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=A20H1163.KOR&txtreferer=00000001.txt>
- Koslowski, Rey (1999): A Constructivist Approach To Understanding the European Union as a Federal Polity. *Journal of European Public Policy*, 6(4), 561–578. Online: <https://doi.org/10.1080/135017699343478>
- Kundnani, Hans (2023): Europe's Geopolitical Confusion. *Internationale Politik Quarterly*, 2023. január 4. Online: <https://ip-quarterly.com/en/europes-geopolitical-confusion>
- Külgyminisztérium (2011): *Magyar külpolitika az uniós elnökség után*. Online: https://brexit.kormany.hu/download/4/c6/20000/kulpolitikai_strategia_20111219.pdf
- Laïdi, Zaki (2023): The Meaning of Geopolitical Europe: A Response to Hans Kundnani. *Internationale Politik Quarterly*, 2023. január 16. Online: <https://ip-quarterly.com/en/meaning-geopolitical-europe-response-hans-kundnani>
- Márton Balázs (2023): Az Európai Bizottság elnöke alig burkoltan üzent a magyar kormánynak a jogállamisági reformokról. *Telex.hu*, 2023. szeptember 13. Online: <https://telex.hu/kulfold/2023/09/13/soteu-eu-europai-bizottsag-von-der-leyen-europai-parlament>
- Mankoff, Jefferey (2023): The Realist Case for Ukraine. *Fpri.org*, 2023. január 25. Online: www.fpri.org/article/2023/01/the-realist-case-for-ukraine/
- Manners, Ian (2002): Normative Power Europe: A Contradiction in Terms? *Journal of Common Market Studies*, 40(2), 235–258. Online: <https://doi.org/10.1111/1468-5965.00353>
- Manners, Ian (2006): Normative Power Europe Reconsidered: Beyond the Crossroads. *Journal of European Public Policy*, 13(2), 182–199. Online: <https://doi.org/10.1080/13501760500451600>
- Martin, Natalie (2019): From Containment to Realpolitik and Back Again: A Realist Constructivist Analysis of Turkey–EU Relations and the Migration Issue. *Journal of Common Market Studies*, 57(6), 1349–1365. Online: <https://doi.org/10.1111/jcms.12947>. Online: <https://doi.org/10.1111/jcms.12947>
- Meunier, Sophie – Nicolaïdis, Kalypso (2006): The European Union as a Conflicted Trade Power. *Journal of European Public Policy*, 13(6), 906–925. Online: <https://doi.org/10.1080/13501760600838623>
- Mészáros R. Tamás (2023): A Kínával szembeni EU-s vizsgálat Orbán stratégiáját is veszélyezteti. *Telex.hu*, 2023. szeptember 27. Online: <https://bit.ly/4gc3quH>
- Molnár Anna (2018): *Az Európai Unió külkapcsolati rendszere és eszközei*. Budapest: Dialóg Campus. Online: <http://real.mtak.hu/id/eprint/88071>
- Moravcsik, Andrew (1998): *The Choice for Europe. Social Purpose and State Power from Messina to Maastricht*. Ithaca: Cornell University Press.
- Moravec Katalin (2023): Elfogadták a migrációs reformot az EU-ban: senki sem maradéktalanul boldog, de a magyar és a lengyel kormány a legboldogtalanabb. *Hvg.hu*, 2023. június 9. Online: https://hvg.hu/eurologus/20230609_Migracios_reform_az_EUban_Tanacs_bevandorlas_athelyezes
- Myles, Danielle (2023): Business Groups Hit Back at EU Outbound Screening Plan. *Fdiintelligence.com*, 2023. július 17. Online: www.fdiintelligence.com/content/news/business-groups-hit-back-at-eu-outbound-screening-plan-82716
- Nathusius, Ingo (2023): Chemieindustrie im Würgegriff. *Tagesschau.de*, 2023. július 21. Online: www.tagesschau.de/wirtschaft/unternehmen/chemiebranche-energiekosten-100.html
- Nádudvari Anna (2020): Az európai védelmi kezdeményezések törésvonalai, *Stratégiai Védelmi Kutatóintézet Elemzések*, 2020/2. Online: <https://doi.org/10.32576/nb.2020.1.7>
- Nótin Tamás (2023): Mi Magyarország érdeke és miért? – angolul is üzent a kormány. *Index.hu*, 2023. március 8. Online: <https://bit.ly/4dPYiuH>
- Nitoui, Cristian – Sus, Monika (2019): Introduction: The Rise of Geopolitics in the EU's Approach in its Eastern Neighbourhood. *Geopolitics*, 24(1), 1–19. Online: <https://doi.org/10.1080/14650045.2019.1544396>

- Nitoiu, Cristian (2016): Increasingly Geopolitical? The Eu's Approach Towards the Post-Soviet Space. *Journal of Regional Security*, 11(1), 9–32. Online: <https://doi.org/10.5937/jrs11-18342>
- Országgyűlési napló (1998): 1998. évi őszi ülészak. Online: https://library.hungaricana.hu/hu/view/ON1990_1998-2002_037/?pg=1696&layout=s&query=sz%C3%A1jter
- Országgyűlési napló (2011): 2011. évi tavaszi ülészak. Online: https://library.hungaricana.hu/hu/view/ON1990_2010-2014_091/?pg=0&layout=s
- Országgyűlési napló (2012a): 2012. évi nyári rendkívüli ülészak. Online: https://library.hungaricana.hu/hu/view/ON1990_2010-2014_096/?pg=0&layout=s
- Országgyűlési Napló (2012b): 2012. évi őszi ülészak. Online: https://library.hungaricana.hu/hu/view/ON1990_2010-2014_097/?pg=10&layout=s&query=komoly
- Országgyűlési Napló (2013): 2013. évi őszi ülészak. Online: https://library.hungaricana.hu/hu/view/ON1990_2010-2014_101/?pg=7&layout=s&query=nyugd%C3%ADj
- Országgyűlési Napló (2014a): 2014. évi tavaszi ülészak. Online: https://library.hungaricana.hu/hu/view/ON1990_2014-2018_105/?pg=7&layout=s&query=orb%C3%A1n%20viktor
- Országgyűlési Napló (2014b): 2014. évi nyári rendkívüli ülészak. Online: https://library.hungaricana.hu/hu/view/ON1990_2014-2018_106/?pg=445&layout=s&query=szijj%C3%A1rt%C3%B3
- Országgyűlési Napló (2015a): 2015. évi nyári rendkívüli ülészak. Online: https://library.hungaricana.hu/hu/view/ON1990_2014-2018_110/?pg=589&layout=s&query=szijj%C3%A1rt%C3%B3
- Országgyűlési Napló (2015b): 2015. évi őszi ülészak. Online: https://library.hungaricana.hu/hu/view/ON1990_2014-2018_111/?pg=7&layout=s&query=orb%C3%A1n%20viktor
- Országgyűlési Napló (2018): 2018. évi tavaszi ülészak. Online: https://library.hungaricana.hu/hu/view/ON1990_2014-2018_119/?pg=0&layout=s
- Óry Mariann (2015): Orbán Viktor: Ne támadják hazánkat. *Magyar Hírlap*, 2015. szeptember 4. Online: www.magyarhirlap.hu/kulfold/Orban_Viktor_Ne_tamadjak_hazankat
- Pierson, Paul (1996): The Path to European Integration. A Historical Institutional Analysis. *Comparative Political Studies*, 29(2), 123–163. Online: <https://doi.org/10.1177/0010414096029002001>
- Raik, Kristi (2015): Renaissance of Realism, a New Stage of Europeanization, or Both? Estonia, Finland and EU Foreign Policy. *Cooperation and Conflict*, 50(4), 440–456. Online: <https://doi.org/10.1177/0010836714560033>
- Raineri, Luca – Strazzari, Francesco (2021): Dissecting the EU Response to the ‚Migration Crisis‘. In Mac Ginty, Roger – Pogodda, Sandra – Richmond, Oliver P. (szerk.): *The EU and Crisis Response*. Manchester: Manchester University Press, 201–226. Online: <https://doi.org/10.7765/9781526148346.00015>
- Rokicka, Ewa (2021): Migration Policy in Eastern Europe: The Case of Poland and Hungary. In Chu, Chin-Peng – Park, Sang-Chul (szerk.): *Immigration Policy and Crisis in the Regional Context*. Singapore: Springer, 185–207. Online: https://doi.org/10.1007/978-981-33-6823-1_11
- Sabadus, Aura (2023): The EU's Dilemma With Azerbaijan — Natural Gas or Moral Purity. *CEPA*, 2023. október 4. Online: <https://cepa.org/article/the-eus-dilemma-with-azerbaijan-natural-gas-or-moral-purity/>
- Sorgi, Gregorio (2023): EU Lawmakers Pressure Member Countries To Complete Migration Deal. *Politico.eu*, 2023. szeptember 20. Online: www.politico.eu/article/eu-migration-deal-screening-pressure-european-countries/
- Speck Gyula (2023): Civilhatalomból vezetőhatalom? Németország és a kelet-közép-európai államok védelmi együttműködésének lehetőségei a Zeitenwende árnyékában. *SVKK Elemzések*, 2023/14. Online: <https://bit.ly/47gmhRh>
- Szabó Dániel (2023): Von der Leyen: az EU szubvenciók vizsgálatot indít a kínai ipari szereplőkkel szemben. *Portfolio.hu*, 2023. szeptember 13. Online: <https://bit.ly/4e9MraD>
- Waltz, Kenneth (1979): *Theory of International Politics*. New York: McGraw Hill.
- World Bank (2023): *Military Expenditure* (current USD). Online: <https://data.worldbank.org/indicator/MS.MIL.XPND.CD?locations=EU>